

ВІДГУК

офіційного опонента Васьківської Галини Олексіївни
на дисертацію **Ковальчук Галини Олександрівни**
**«Теоретико-методичні засади технологій навчання економічних
дисциплін у системі неперервної освіти»,**
поданої на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.09 – теорія навчання

Актуальність дослідження, проведеного Г. О. Ковальчук, не викликає сумнівів саме тому, що дисертанткою порушено нагальні освітні проблеми, викликані тенденціями розвитку суспільства, яке вимагає від вищої школи випускника, здатного ефективно працювати й навчатися протягом життя, оберігати й примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, розвивати суверенну, незалежну, демократичну, соціальну та правову державу як невід'ємну складову європейської і світової спільноти. З іншого боку, глобалізований освітній простір характеризується своїми викликами, протистояти яким зможе людина, здатна адекватно оцінювати свої реальні та потенційні можливості, готова до професійного самовизначення, самоствердження і самореалізації в цьому світі. Останніми роками набули виняткового значення вміння конструктивно використовувати здобуті знання і сформовані навички, робити свій ціннісний вибір в економічній сфері. Усе це, звісно, актуалізувало низку проблем, пов'язаних із навчанням у системі неперервної освіти.

З огляду на зазначене, дисертація «Теоретико-методичні засади технологій навчання економічних дисциплін у системі неперервної освіти» є не тільки актуальною, але й практично значущою. Актуальність і значущість підтверджується й тим, що дослідження Г. О. Ковальчук є складовою напрямку наукових досліджень кафедри педагогіки та психології Київського національного економічного університету: «Теоретичні та методичні засади формування психолого-педагогічної компетентності майбутніх фахівців» (РК № 0107U007382); «Ефективність педагогічної освіти в економічному університеті: цілі, зміст, методи, форми» у контексті комплексних наукових досліджень Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН

України з теми «Психолого-педагогічні основи технологій навчання у вищій школі» (РК № 0199U000390); «Удосконалення організації навчального процесу в умовах застосування дистанційних та тренінгових технологій навчання» (РК № 0105U001892); «Психолого-педагогічні засади модернізації навчального процесу в економічному університеті в умовах реалізації положень Болонської декларації» (РК № 0107W001844).

Насамперед слід зазначити, що дисертантка проявила глибоке розуміння досліджуваної проблеми, що їй дало змогу чітко окреслити мету, завдання, об'єкт і предмет дисертаційної роботи. Структурування дидактичного, методичного, емпіричного матеріалу за п'ятьма розділами дисертації позитивно позначилося на системності й вичерпності висвітлення теоретичних і методичних засад технологій навчання економічних дисциплін у системі неперервної освіти.

Послідовно й цілісно дисертантка на основі вивчення літературних джерел, починаючи з аналізу праць філософів, соціологів, психологів і, безперечно, педагогів, узагальнила погляди вчених, що стосуються змістового наповнення поняття «неперервна освіта», розкрила багатоаспектність і неоднозначність його трактування науковцями за конкретнонауковим і загальнонауковим методологічними напрямками пізнання. Здійснений аналіз дав змогу Г. О. Ковальчук дійти висновку, що неперервна освіта (упродовж усього життя) є основною тенденцією соціально-економічного розвитку спільнот на початку ХХІ століття.

Дисертантка цілком логічно визначає неперервну освіту як всю навчальну діяльність, здійснювану протягом усього життя, з метою поліпшення знань, навичок та компетенцій у межах особистої, громадянської, соціальної та/або пов'язаної із зайнятістю перспективи.

До незаперечних наукових здобутків дисертантки належить теоретичне обґрунтування та розроблення моделі формування професійних компетентностей у процесі навчання економічних дисциплін, у якій представлено: технології функціонально-змістового навчання, технології особистісно-соціального навчання економічних дисциплін, у складі яких

реалізуються різноманітні агреговані конваріанти дидактичних технологій і методів навчання (пояснювально-ілюстративне навчання; інтерактивне навчання; Е-навчання; соціально-групове (кооперативне і колаборативне) навчання; змішане навчання тощо).

Також автор ґрунтовно проаналізувала стан навчання економіки у школі на всіх рівнях – від початкової до старшої, а також у закладах вищої освіти за всіма рівнями та у позашкільній освіті. Тобто, у дисертації відображено весь процес навчання економічних дисциплін у системі неперервної освіти.

На особливе схвалення заслуговує ретельне планування і проведення педагогічного експерименту. Результати його піддано всебічному якісному і кількісному статистичному аналізу, що підтверджує значущість і доцільність упровадження технологій навчання економічних дисциплін для формування професійних компетентностей студентів – майбутніх економістів. У висновках дисертації (с. 456–463) узагальнено основні здобутки дисертантки, що логічно завершують дослідження, що загалом характеризується як науковою значущістю, так і практичною корисністю. Усе це дає змогу констатувати, що мету дослідження досягнуто, поставлені завдання виконано.

Відтак, беззаперечною є наукова новизна результатів дослідження Г. О. Ковальчук, оскільки на основі вивчення здобутків теорії і практики та з урахуванням власного професійного досвіду дисертанткою вперше:

концептуально обґрунтовано й експериментально перевірено теоретичні й методичні засади реалізації технологій навчання економічних дисциплін;

розроблено, обґрунтовано й апробовано педагогічну модель реалізації системи технологій професійно-орієнтованого навчання та їх консистентного застосування у процесі традиційного й інноваційного навчання;

комплексно досліджено й структуровано складові змісту економічних знань для учнів загальноосвітніх шкіл; упроваджено розподіл структури змісту економічних предметів за змістовими лініями у Державному стандарті

загальної середньої освіти, що відповідає суб'єктно-діяльнісному підходу в реалізації економічної освіти; розроблено й упроваджено рівневу систему дидактичних завдань з предмета «Економіка» для учнів загальноосвітніх закладів;

здійснено класифікацію та структурно-функціональний аналіз видів і компонентів професійної компетентності фахівців для економіки, рівнів і критеріїв їх сформованості, обґрунтовано технології їх формування; обґрунтовано педагогічне конструювання моделі «портал знань – портал компетентностей» як інструмента управління якістю навчання, розроблено й апробовано модель «Learning-skate» з використанням інформаційно-комунікаційних технологій для самокерованого навчання економічних дисциплін.

З практичної значущості заслуговує на увагу те, що результати дослідження використані для розроблення Концепції економічної освіти для 12-річної школи (2001 р.), змістових ліній галузі «Суспільствознавство» в Державному стандарті базової та повної середньої школи (2003–2004 рр.), навчальних програм і літератури з економіки для загальноосвітніх навчальних закладів та суспільно-економічних дисциплін для вищих навчальних закладів.

Основні результати дисертаційної роботи знайшли достатньо повне відображення у 112 публікаціях, з них: 1 – монографія, 1 – підручник (у неподільному співавторстві), 19 – навчально-методичних посібників (7 – одноосібних); 23 статті у наукових фахових виданнях, 23 публікації у збірниках матеріалів конференцій, 5 – публікації в наукових періодичних виданнях інших держав, 26 – публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації. Одноосібних публікацій – 68.

У цьому доробку Г. О. Ковальчук з належною повнотою розкрито актуальність обраної теми й одержані основні результати, обґрунтовано наукові положення, висновки та рекомендації.

Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації. Дисертація й автореферат викладені логічно, послідовно, структурно

грамотно, коректно, оформлені ретельно. Усі висновки підтверджуються методологічною обґрунтованістю вихідних позицій, поєднанням кількісного та якісного аналізу здобутих результатів, відповідністю використаного комплексу взаємопов'язаних методів, адекватних об'єкту, предмету, меті й завданням дослідження, об'єктивним аналізом одержаних результатів, всебічною апробацією основних положень дисертації в педагогічному експерименті, практичною реалізацією методичних розробок і рекомендацій, які стосуються теми дослідження.

З огляду на викладене, констатуємо, що є підстави класифікувати дисертацію Галини Олександрівни Ковальчук як завершене, самостійне дослідження, що містить нові наукові положення, має теоретичне та практичне значення.

На основі здійсненої експертизи доходимо таких висновків:

- подана до захисту дисертаційна робота Г. О. Ковальчук свідчить про належну наукову компетентність автора, його вміння бачити актуальні проблеми теорії навчання й успішно працювати над розв'язанням їх;

- наукову новизну дослідження становить розроблена автором педагогічна модель реалізації системи технологій професійно-орієнтованого навчання та їх консистентного застосування у процесі традиційного й інноваційного навчання;

- результати дослідження можуть упроваджуватись у навчально-виховний процес загальноосвітніх і вищих навчальних закладів, а також використовуватись у процесі курсової перепідготовки вчителів.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Г. О. Ковальчук, вважаємо за доцільне висловити окремі зауваження та побажання:

1. У завданні №7 наукового апарату дослідження заплановано розробити й упровадити методичну модель організації навчально-виробничих тренінгів економічного спрямування як різновиду професійно-орієнтованих тренінгових технологій навчання економічних дисциплін. Натомість у науковій новизні заявлено про розроблення й теоретичне

обґрунтування класифікації й методичної системи реалізації професійно-орієнтованих тренінгів для майбутніх фахівців – економістів.

2. Автор оперує двома поняттями – «технології навчання», «дидактичні технології» – без обґрунтування їх синонімізування. У наукових джерелах не зустрічається така «рівнозначність» термінів. Надалі у роботі з'являється словосполучення «інноваційні дидактичні технології» (наприклад, с. 13 автореферату; с. 50 дисертації). Не зрозуміло: автор вживає це словосполучення як поняття чи як термін? Якщо так, то чому не приділено увагу цьому термінологічному нововведенню?

3. Назва другого розділу дослідження («Методичні засади навчання економічних дисциплін у неперервній освіті») є вужчою, ніж поданий і проаналізований у ньому матеріал. Відомо, що методика – частина дидактики, тому у розділі цілісно описано не методичні засади, а дидактичну систему (зміст, форми тощо).

4. У цьому самому розділі (с. 220–221), з категоріального погляду, неправомірно до інваріантних методичних інструментів забезпечення якості навчання віднесено такий елемент як «планування професійного зростання та кар'єрних стратегій майбутніх фахівців у процесі навчання», адже цей елемент належить до управлінських понять, інші – до дидактичних.

5. У моделі (с. 16 автореферату) формування професійних компетентностей у процесі навчання економічних дисциплін неправомірно ототожнено дидактичні категорії: до компонента «форми навчальних занять» зараховано форми організації навчання (урок, семінар, лекції тощо), форми навчання на занятті (індивідуальна, парна, групова роботи тощо), методи навчання (тестування, проекти, ігри тощо) і окремі технології (контекстне навчання тощо).

6. У цій самій моделі у компоненті «Результат» згадується суб'єкт зазначеного процесу – учень. Не зрозуміло: неперервна освіта має на меті залучення лише учнів як суб'єктів?

